

MUSTAFA KUTLU'NUN "BU BÖYLEDİR" ADLI HİKAYE KİTABINDA BİLİNÇ AKIŞI VE İÇ MONOLOG TEKNİĞİ

Nazım Elmas*

Özet

Edebi eserlerde duygu ve düşünceler farklı anlatım teknikleriyle okura ulaştırılır. Her anlatım yöntemi sanatçıya değişik ifade imkanları sunar. Bilinç akışı ve iç monolog tekniği ile yazar, söylemek istediklerini roman veya hikaye kişileri vasıtasıyla ifade eder. Bu tekniklerle yapılan anlatımlarda, okuyucu aracısız bir şekilde olay kişilerini izlediği için daha inandırıcı bir edebi metinle iç içe olduğunu düşünür. Hikaye yazarı, bu yöntemlerle okurun metin üzerinde düşünmesini, çağrışımlarla meşgul olmasını, metni tamamlama sürecine dahil olmasını sağlar.

Anlatıcının aradan çekildiği, anlatıma çok az müdahil olduğu bu anlatım tekniklerinde az sözle çok şey ifade etme hedefi vardır. Okuyucu, yazarın anlatmak istediklerini şiirsel bir anlatım içinden alarak kavramaya çalışır. Sembollerle imgelerle ve çağrışımlarla zenginleştirilmiş bir anlatım elde etmek için bu tür tekniklerin kullanıldığı anlaşılır. Bu makalede anlatım tekniklerinden bilinç akışı ve iç monolog tekniklerinin anlatıma kattığı özellikler ve yazarın bu teknikleri seçme sebeplerinin neler olabileceği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anlatım tekniği, anlatıcı, bilinç akışı, iç monolog, hikaye

Abstract

In literary works, feelings and thoughts are conveyed to readers in different techniques of expression, each of which provides an artist with the possibility of different statements. With the technique of stream of conscience and internal monologue, the author expresses whatever he or she wants to say through the characters in his/her book. In expressions with such a technique, the reader comes to think that he or she is faced with a more convincing literary work, because the reader follows the characters without an intermediary help. The story writer enables the reader to ponder about the text, be busy with associations as well as to get involved in the process of the completion of the text.

Such techniques of expression in which the story-teller plays very little intermediary role in expression and leave the reader all by himself aim to express much with few words. The reader tries to comprehend whatever the writer wishes to say from within a poetical expression. It becomes clear that such techniques are used to produce an expression made rich with symbols,

* Yrd. Doç Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

images and associations. This article deals with what characteristics are provided by such techniques as the stream of conscience and internal monologue, techniques of expression, for the expression as well as with the reasons why the writer has chosen these techniques.

Key words: techniques of expression, story-teller, stream of conscience, internal monologue, story

GİRİŞ

Roman ve hikâye gibi kurmaca metinlerde yazarın ustalığı, seçtiği ve kullandığı anlatım teknikleriyle de ilgilidir. Edebi eserin muhtevasına göre isabetle seçilmiş anlatım tekniği roman veya hikâye yazarının başarısını artıracak vasıtaların başında gelmektedir. Yazar, eserinde söylemek istediklerine uygun olan anlatım tekniğini öncelikli olarak seçmeyi tercih eder. Anlatım tekniği seçiminde, anlatılacak konu, okuyucunun konumu, sosyal ortam, anlatıcının estetik anlayışı ve sanat görüşü önemli rol oynar.

Okurun elinden bırakmadığı, bir solukta okuduğu roman ve hikâyelerin bir özelliği de anlatım tekniklerinin ustaca kullanımudur. Bu tür eserlerde “estetik dokuyu meydana getiren, romanı roman yapan yanı, anlatım tekniklerinde aramak gerekir.”¹ Her tekniğin okur üzerinde farklı etkisi olmaktadır. Yazar, çağrışımların verdiği imkânlar vasıtasıyla okurun birikiminden ve katkısından yararlanabilir. Yazdıkları ile ilgili olarak değişik yorumlar yapılmasını sağlayarak eserine bir derinlik kazandırmayı düşünür. Ayrıca anlatı kişilerinin bilincine sızmayı kolaylaştıracak bir anlatım tekniği kullanarak, okuru olay kişisi ile baş başa bırakır. Anlattıklarına, gerçekçi olduğu izlenimi vererek, okuru dıştan ve içten saran bir yol takip eder. Sanat anlayışını rahatlıkla icra edebileceği en uygun yöntemi kullanmak ister. Böylesi bir anlayışla eserini kaleme almak için mektup, özetleme, geriye dönüş tekniği, leitmotif tekniği, diyalog tekniği, iç monolog ve bilinç akışı, görüntüleme teknikleri gibi tekniklerin birini veya bir kaçını bir arada kullanarak eserini oluşturur. Bu çalışmamızda edebiyatımızda bu güne kadar hikayeleriyle öne çıkan Mustafa Kutlu'nun hikayelerinde sanat anlayışına uygun gördüğü anlatım tekniklerinden iç monolog ve bilinç akışı, tekniklerinin kullanımını ve esere kazandırdıklarını sunmaya çalışacağız.

Mustafa Kutlu, yaşadığı çağın insanla olan ilişkilerine ilgisiz kalmaz. Okura iletmek istediği bir mesajı, bir görüşü vardır. Karşıtlıklarla hikâyesini kurar. İnsanın çelişkileri, tutarsızlıkları, menfaatler karşısındaki

¹ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat 4. Baskı. İstanbul 2004, s.187.

tereddütleri, modernleşen dünyanın yozlaştırdığı değerler, dünya hevesi ve kaygısının getirdiği telaş, eserlerinde ağırlıklı konular olarak işlenir. Kutlu'nun ustalığı, herkesin iç içe olduğu bu durumları, hayatın bir parçası gibi algılanmaya başlanan yeni alışkanlıkları, sanatçı kimliği ile cazip, sevimli, ironik bir anlatımla sade ve saf bir hüznle sunmasıdır. Hikâyeci bunu yaparken hesaplaşmaya, eleştirel düşünmeye, durum değerlendirmesi yapmaya fırsat vermesi bakımından farklı bir teknikle anlatısını tamamlar.

Mustafa Kutlu'nun görüntü ve kişiler üzerinden mesajını vermeye çalıştığı fark edilir. Görüntüde kullanılan bazı sembollere özel anlamlar yüklenir ve eski ile yeninin karşılaştırması yapılırken, hikâyede mesaj iletimi, iç monolog ve bilinç akışı tekniği ile sağlanır. Kaybolan maddi ve manevi değerler bu bağlamda gündeme getirilir. Toprak kaybedilmektedir. Toprakla birlikte meyve ağaçları, çiçekler, yeşillikler, sular yok olmaktadır. İnsan kaybedilmektedir. İnsanla birlikte, sevgi, şefkat, vefa, sadakat, yardımlaşma, merhamet, dostluk yok olmaktadır. Kutlu tüm bunları bilinç akışı ve iç monolog tekniği ile okura daha kolay ulaştırmaktadır.

Bilinç akışı tekniği ile yazar, parça parça düşünceleri, fikirleri okurun bütünleştirmesini sağlamaya çalışır. Bilinçaltı tekniğinde amaç kurumsal olarak kapsayıcılıktır. Birbiriyle ilgisiz çağrışımlar, onu kavrayan ve denetleyen tutkulu ama rasyonel bir düşünceden bir diğerine atlayan ani değişimlere müsait bir şekilde yapılandırılan eserler bu bağlamda değerlendirilebilir.² Bu açıdan bakınca Kutlu'nun, çoğu zaman yarım bırakılmış cümleleri, çağrışımlarla okur zihninde bir bütün haline gelir. Rast gele dizilmiş gibi görünen ifadeler okurun gayretiyle anlamsal bir düzene girer.

Bir sanatçının bilinçaltı, bilinç dışı ve genelde bilinç kaynaklarıyla beslenen duygu ve düşüncelerini iç monolog tekniğiyle ifade etmesi bir üslup özelliğidir. Sanatçının türlü anlatım teknikleri içinde bu usulü kullanmasının amacı ne olabilir? Hikâye ve romanda bilinç akışı, iç monolog uygulaması duygu ve düşünce aktarımında sanatçıya hangi imkânları sunuyor? Hikâyeler bu teknikle nasıl bir derinlik kazanıyor? Mustafa Kutlu hikâyelerinde bu teknikleri de kullanırken okurla nasıl iletişim kurup, bütünleşiyor? Makalenin ilerleyen kısımlarında bunlara karşılık bulunmaya çalışılacak, bu vesile ile yazarın hikâyeciliğinin bir yönü daha incelenerek üslubunun özellikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

² Hasan Boynukara, *Modern Eleştiri Terimleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997,s.27.

MUSTAFA KUTLU'DA BİLİNÇ AKIŞI VE İÇ MONOLOG TEKNİĞİ

Mustafa Kutlu az söz ile çok şeyleri ifade etmeyi tercih eder. Bir hikâyeci olarak "toplum ve onun meseleleri" öncelikli olarak gündemindedir." Dünyevi ile uhreviyi" birbirinden ayırmadan," ister ferdi ister içtimai olsun" yazdıkları "terceme-i ahın" tezahürüdür. Kutlu, okura ulaşmak için "mümkün olan en kısa metni" yazmak ister."Mısra-ı bercestenin daha dokunaklı olduğuna" inanır.³ Kısa süreli bir cezbe haliyle girdiği hikâye dünyasından, kısa hikâye tamamlanınca yeniden "bu dünyaya avdet" eder.

Kutlu'nun "yoğunlaşmış bir söz yumağı" olan hikâyeleri kısa hacim içinde derin manalara varmak için okurun desteğini tabii olarak yanına alır. Esrarı içinde gizli kelimeleri, cümleleri çözmek, okurun bilgi birikimine, metni keşfine ve çağrışımları yazarın dünyası ile birleştirmesine bağlıdır... Hikâye içinde yazar derin anlamları, bilincin kaynaklarında yerleşmiş, iç monologlarla seslendirilmiş olarak okura ulaştırır... Onun böylesi bir yöntem kullanması amaçlarına varmada işini kolaylaştırmaktadır. "İç monolog (İnterior monologue) okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın -daha doğrusu-anlatıcının varlığı ortadan kalkar; muhtemel yazım ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır."⁴ Hikâye yazarının hikâyede yaşanan olayları, onları yaşayan kişilerin izlenimlerini ön plana çıkaracak bir gayretin içinde olduğu bilinir. Kutlu, kendi adına hikâye kişilerinden biri üzerinden olayları onun gördüğü, kavradığı ve değerlendirdiği gibi anlatmasını sağlar. Bilinç akışı ve iç monolog kişilerin iç dünyalarını olduğu gibi okura iletmede kullanışlı bir yöntemdir. "Olayları okuyucuya romandaki bir ya da birkaç kişinin bilincinde yer ettiği biçimde anlatmak dış dünya ile insan zihni arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır."⁵

"Uzun zaman resimle ve sinema ile ilgilenen","görüntü diline" daha yatkın olan⁶ Mustafa Kutlu için anlatma yöntemleri içinde hikâye kişilerinin bilinçleriyle öne çıkmak, monologlarıyla okura ulaşmak daha kolay olmaktadır. Gördüğü ve gösterdiği nesnelere hikâye için ne mana ifade ettiği, yüzleri, davranış ve çevreleriyle hikâyede yer alan kişilerin neler düşündükleri, neler hissettikleri bilinç akışı ve iç monolog tekniği sayesinde ortaya çıkmakta, yazarın manevra kabiliyetinin genişletmekte, daha özgür ve rahat olmasını sağlamaktadır.

³ Mustafa Kutlu, *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi, Yıl:4, Ekim - Kasım, S.46 - 47, Ankara 2000, s.249

⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat 4. Baskı. İstanbul 2004, s.264.

⁵ Ünal Aytür, *Henry James ve Roman Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s.57.

⁶ Mustafa Kutlu, *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi, Yıl:4, Ekim - Kasım, S.46 - 47, Ankara 2000, s.249.

Yazar adına düşünmek ve konuşmak anlatı kişilerine yüklenmiş bir görevdir. Yazar söylemek istediklerinin imgelerin verdiği anlam zenginliği içinde sunar. "İmgesel düşünmek ve öyle yazmak için yazar, yarattığı kahramanların sözleriyle yaşar."⁷ Bilinç akışı ve iç monolog tekniği vasıtasıyla da Mustafa Kutlu söylemek istediklerini anlatı kişilerine söyler, karmaşık düşünceler olarak havale edilir.

Edebi eserde biçim, muhteva ile uygun olmalıdır. Her sanatçı mesajını sunarken üslubuna uyan en uygun biçimi kullanır. Olay akışı gereği, aynı anlatı içinde değişik biçimlerin de kullanıldığı olur."Biçim eserin okuyucu üzerinde derli toplu etki "bırakmasında önemli bir vasıta"dır.⁸ Sanatçı anlatımını gerçekleştirirken seçtiği anlatım tekniklerindeki isabet oranında zengin ve etkileyici eserler sunabilir.

Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun *Bu Böyledir* adlı hikâye kitabında kullandığı bilinç akışı ve iç monolog tekniklerine değinilmiş, sürekliliği bakımından aynı kitap içindeki bazı hikâyelerden de benzer örnekler alınmıştır. Hikâyecinin sanat anlayışına uygun anlatım teknikleri seçmedeki ustalığı bu hikâyelerden de anlaşılmaktadır.

*Bu Böyledir** kitabın ilk hikâyesi ve kitaba ismini veren hikâyedir. Kutlu'nun eserleri sürüp giden bir anlatımla birbiriyle bağlantılı hikâyelerden oluşmaktadır. Kitaptaki sekiz hikâyede şahıs kadrosunun birbirleriyle bağlantılı kişiler olduğu dikkati çeker. Kutlu, bu kişilerin değişik zaman dilimlerindeki hayat kesitlerinden hareketle hikâye evrenini kurar. Bu hikâyelerde yazarın gerekli anlatım tekniklerini ne kadar isabetle kullandığı görülür.

Mustafa Kutlu, sanat anlayışı gereği özlü ifadelerle, yoğunlaştırılmış anlatımla okura ulaşmak ister. Amacı kısa hikâyede okur dikkatini canlı tutmak, okuyucuların sık sık zihinsel faaliyette bulunmasını sağlayacak çağrışımların alanları sunarak, onları metne bağlamaktır. Bu hedefini gerçekleştirmeye fırsat veren anlatım teknikleri, bilinç akışı ve iç monolog teknikleri olmaktadır.

Hikâye kişilerinden Süleyman'ın ve Kambur Hafız'ın düşünceleri aynı tekniklerin imkânlarıyla öğrenilir. Anlatıcı aradan çekilir, okuru anlatı kişilerinin monologlarıyla baş başa bırakır. Kutlu, bunu yaparken anlatılanların tam manasıyla anlaşılması için okurun da çaba göstermesini ister. Okur çağrışımlardan giderek yazarın mesajını keşfedecektir. Bu

⁷ Gennadiy. N. Pospelov, *Edebiyat Bilimi*, (Çev.:Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1995 s.235.

⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat 4. Baskı. İstanbul 2004, s.185

* Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*, Dergâh Yayınları II. Baskı, 1991, İstanbul, (Alıntılar bu baskıdan alınmıştır.)

süreçte okur, yazarın yönlendirdiği istikamette cümleler arasında ilerlemeye devam eder. Bilinç akışı ve iç monolog tekniğinde anlatıcıya pek iş düşmez. Kişilerin söyleyişleri yazarın niyetini ve amacını da tayin eder. Yazarın dünyasına yakın olduğu ölçüde okurun metni anlaması ve anlamlandırması kolaylaşır.

Hikâyenin ikinci sayfasında Kutsal Kitap üslubunu andıran giriş cümlelerinden sonra hikâyenin başkahramanı Süleyman'ın bilinçaltına girilir. Önce giriş cümleleri: *"Bir gün /Çakımı kapatıp oturduğum yerden kalkınca / Günlerdir yontup durduğum söğüt dalını fırlatıp atınca / Peşi sıra giden sandalyeye köpüren bir taşkınlıkla saldırınca...(s.8)* Bu ifadelerden sonra Süleyman'ın lunapark düşünceleri sunulur: *"Şu tavşanı kurşunlamalı ./ Üstad Yahya Kemal"vatan"a,"zan" kafiyesi düşmüş./Bir de "telgrafın telleri var...lamalı. /Benim kronolojimi biliyor musun sen?/Hep yenildiğimi yazdın oysa zaferlerle dolu tarihimiz."(s.8)* Kutlu, hikâye kişisi Süleyman'ın değişik alanlara ait bilgiler içeren, mantıklı bir dizilişi olmayan, aynı paralelde kültürel birikimi olan okurlar tarafından algılanabilen ve çözülebilen düşüncelerini bilinç akışı tekniği ile sunar. Bu satırlarda, lunaparktaki yarışma, Yahya Kemal'in "Açık Deniz" şiirinin çağrıştırdığı "en zor zamanda bile bir fetih rüyası görme" düşüncesi, sevilen bir halk türküsünün mısraları, zaferlerle dolu tarih sayfaları, anlatıcının hikâye boyunca leitmotif olarak tekrarlanan kimlik sorgulaması *"Benim kronolojimi biliyor musun sen?"* cümleleri yer almaktadır. Tüm bunların sayfalar sürececek çağrışımları okura bırakılır. "Okura önemli rol tanıyan bu yöntemde boşlukların doldurulmasıyla öykü ya da romanın anlamı tamamlanır."⁹

Bu Böyledir' in başkişisi Süleyman, lunapark sembolü ile bir gecelik olay zamanına, öğrencilik günleri, çalışan çocukluk, askerlik, dayısının dükkânında tezgâhtarlık ve evlilik günlerini sığdırır. Bunlar, Kutlu'nun kullandığı bilinç akışı ve iç konuşma yöntemi ile okura sezdirilir. Hikâyede geçen askerlik bilgilerinde, çağrışım zenginliği açısından erkek okuyucuların, bayan okuyuculara göre daha şanslı olduğunu söylemeliyiz. Süleyman'ın iç konuşmalarında askerlik günlerindeki atışlarla parktaki hedefi vurma yarışması şöyle anlatılır:

"Göz./Gez. Arpacığım silme tepesinden..."(s.9)

"7.62 mm çapında, 25 mm mesafeden, yatarak destekli, başlı daire hedefine üç atım atacağım. Üçü de üç santimlik şablon içine girerse görevimi yapmış olurum komutanım."(s.10)

Bu yöntemde anlatıcı ara sıra kendini belli eder. Kısa cümlelerle konuşmayı yönlendirir. Anlatı kişinin içini dökmesine zemin hazırlar: *"Adın ne senin?/Süleyman Koç. Tek dersten kaldım efendim,*

⁹ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları 4. Baskı İstanbul 2004, s.268.

felsefeden."(s.10) Öğrencilik yıllarında sadece felsefeden kalmıştır. Anlatıda felsefe dersi sembol olarak yer alır. Anlatıcıya göre felsefe bir başka dünyayı temsil etmektedir. Adı "Süleyman" olanların felsefeye yatkınlığı yoktur. Felsefeye yatkın olanların dünyası ile "Süleyman"ların dünyası farklıdır. Hikâyenin adının bulunduğu cümle bilinç akışı ve iç konuşma ile tam bir kırılma noktası olarak okura ulaşır. Hikâye başkişisi felsefeden yine kalmıştır. Kendi kendine konuşur: "*Bu böyledir. Yaz tatillerinde tuğla ocaklarında çalışan cılız çocuklar, dul karı yetimleri bir kötü tavşanı bile vuramayan askerliğini yapmış banka memurları, adı Süleyman'a çıkmışlar hep felsefeden kalırlar. Hayatları kayar...*"(s.12)

Süleyman'ın bilinçaltında felsefe dersi, felsefeci, felsefenin temsil ettiği dünya sık sık dile getirilir. "Hayatını kaydıran" bu ders üzerinden oluşturulan şifreleri çözmek okura kalır. "Aynı sahnenin hatırlatılması" aynı kelimelerin tekrarlanması anlatıya bir "süreklilik" sağlar.¹⁰

"Bu felsefe yüzünden hayatım kaydı."(s.10)

"Lakin felsefeden yine kaldım."(s.12)

"Tek dersten bu kadar sürünmesem"(s.13)

"Sanki çırak olmuşum, sanki şadırvan, sanki ev almışım, sanki felsefe."(s.17)

Hikâye içinde tekrarlanan sahne, nesne ve kelimelerle, "saplantılı bir kişinin zihinsel birikimi" okura hissettirilir. "Saplantılı fikirler oluşturacak bir dizi imgeler ortaya çıkar."¹¹ Bilinçaltındaki tavşanı bulmak her şeyi değiştirecektir. Ama bir türlü mümkün olmaz. "Birbirine karışmış bir sürü imgenin anlatıcının ve aynı zamanda yazarın bilinçaltını yansıttığını söyleyebiliriz."¹²

"Şu sırtkan tavşanı kurşunlayıp yeni bir sayfa açayım."(s.7)

"Şu tavşanı kurşunlamalı."(s.8)

"Tavşan sırtıyor bir görünüp bir kayboluyor. Bir kez olsun vurmalı"(s.9)

"Lakin önce şu tavşanı temizleyelim."(s.10)

"Bir kez de ben vursam

Devirsem şu tavşanı"(s.11)

"Ne bakıyorsun lan

"İşte atıp vuramıyorum."(s.13)

"Önemli olan şu tavşanı devirmek"(s.14)

"Bir kere de ben vursam

¹⁰ Galip Baldıran, *Alain Robbe-Grillet ve Yeni Roman*, Çizgi Kitabevi, Konya 2002, s.148.

¹¹ A.g.e. s.148.

¹² A.g.e. s.16.

Devirsem şu tavşanı”(s.17)

Felsefe gibi “tavşanı vurmak” da modern hayatı, çok para kazanmayı, tüketimi, mobilyaları değiştirmeyi, yeni bir ev sahibi olmayı, zamanın akışına kapılmayı, değerlerden uzaklaşmayı temsil ettiği için bir heves olarak kalmış, “Süleyman”lar, o alandaki “yetersizlikleri” ve “deneyimsizlikleri” sebebiyle de “tavşanı” hiçbir zaman vuramamışlardır..

İç monolog ve bilinç akışı tekniği ile bütün “marifeti” manasında, “muhtevasında” olan hikâyeler yazmak kolaydır. Kutlu bir konuşmasında muhtevayı dikkate aldığını, yeni tekniklerin de denenmesi gerektiğini şöyle ifade eder:”Ben eski dünyada ahengini bulan şeklin, bugün için bir mana ifade etmediği kanaatindeyim. Açıkçası eski dünyanın sanat dili artık sadece yerinde kalmalıdır. Şekil unsurları taklit edilmemelidir. Önemli olan muhtevadır. Muhtevanın bize fısıldadığı sırrı günümüzde nereye saklayabiliriz, nerede açık ederiz, buna göre bir şekil bir ifade imkânı...”¹³ Bu sanat anlayışına uygun anlatım teknikleri arasında bilinç akışı ve iç monolog teknikleri önde gelmektedir. Kutlu bireysel hayatların durumunu, olumlu olumsuz anlamda yaşanmışlığını okura gösterirken aradan çekilir. Söylemek istediklerini olay kişilerini okurla baş başa bırakarak seslendirir.

Kutlu’nun hikâyelerinde söyleşi tekniğinin kullanılması gerçeklik anlayışının sonucudur. “Bu onun samimi/ harbi/gösterişsiz anlatımına tam da denk düşer. Toplumsal yapıyı sorgulayan, bireysel hayatların künhüne varmak isteyen yazar, böylece “mesaj”ını aracısız, hem de tüm çıplaklığı ile okura aktarmış olur. Zaten Kutlu’nun öyküde kendine biçtiği en önemli rol tanıklık ve aktarmadır. Söyleşi de böyle bir amaç için bütün imkânları bünyesinde taşır.”¹⁴ Kutlu günümüz insanına, onların değişik iletişim vasıtalarıyla muhatap olduğu, sık sık karşılaştığı tekniklerle ulaşmaya çalışır. Türk ve dünya edebiyatında yeni şekiller ve teknikler denenirken Kutlu’nun bu alanda yeniliklere ve yeni denemelere kapalı olması beklenemezdi.

Kutlu temayı belli etmenin ve sağlamlaştırmanın gayreti içindedir. Kişilerin yanlış tavırlarından, sınava girdiklerinde kaybedenlerden olmalarından giderek okuru sarsmaktan maksat, onu temanın aydınlığına çıkarmaktır. Bilinç akışında ve iç monologlarda temayı hissettirme endişesi vardır. Okuru öykünün içine çekerek anlatıma ortak etmeye çalışır.

Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir* adlı hikâyede gelişen dünya, modernleşen hayat ile birlikte yok olmaya başlayan alışkanlıklar ve değerlerle ilgili düşüncelerini de anlatı kişilerine söyler. Lunaparkın karmaşası ve gürültüsü içinde Süleyman’ın hayatına ait kesitlerde bilinçaltından sızar, iç

¹³ *Türkiye Kültür ve Sanat Yılığ*, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara 1994, s.237.

¹⁴ Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2004, s.128.

konuşma yazara söz bırakmaz : “ *Ustalık gibi çıraklık da kayboluyor. Tıpkı sefertasına benziyor; bereket dualarına. Halbuki ben babamın biricik oğlu olmuştum. Yine de çırak olmuştum. Yorgancılık fena meslek değildi; Başını önüne eğmesene, eğme dedim kamburun çıkar. Güler öğretmen başımı okşardı, arkadaşlarıma örnek olsun diye yaptığım ödevleri çizdiğim resimleri gösterirdi... Ah nolsaydı, nolsaydı da harcanmasaydım. Bozuk para mıyım ben. Ha söyle bakalım sen benim kronolojimi biliyor musun .”(s.14). Okur bu kadar yoğun bilgi ile muhatap olunca tüm dikkatini, birikimleri yardımıyla metni kavramaya, Süleyman'la ilgili olarak baştan beri elde ettiği bilgileri tamamlayan yeni bilgileri gerekli yerlere yerleştirmeye çalışır. Okuru hiç boş bırakmayan, birikimlerini ve bilgilerini sürekli harekete geçiren ve tazeleyen bir yöntemin yazar okur birlikteliğini nasıl sağladığını da görüyoruz.*

Hikâyede diyaloglar baba kız arasında kısa iki cümle(s.8), kısa dört cümle(s.10), Süleyman'la eşi arasında yedi cümle (s.13), Süleyman'la dayısı arasında yine kısa yedi cümle (s.16) olmak üzere, çoğu bir ya da birkaç kelimelik toplam yirmi cümledir. Bunların dışındaki anlatımların bilinç akışı ve iç monolog ağırlıklı olarak kurulduğunu, arada anlatıcının yönlendirmelerine ait cümleler bulunduğunu belirtelim.

Bu açık diyaloglardan başka hikaye baş kişisi Süleyman ile anlatıcı arasında farkına varılamayan bir diyalog daha vardır. Bilinç akışı ve iç monolog tekniği içinde gizlenmiş olarak yer alan bu diyaloglarda bir anlatı kişinin anlatıcı ile bir hesaplaşması yer alır. Bu gizli diyalog, hikayenin bütünlüğü içinde gerçekliği zedelememek adına iç monologların satırlarına saklanmıştır. Bu uygulama ile hikaye baş kişisi bir an için yazara / anlatıcıya dönmekte, sonra iç konuşmasıyla okurla baş başa kalmaktadır. İşte Süleyman'la yazar / anlatıcının hesaplaşmasına ait gizli diyaloglar :

“*Hep beni yazdın “ (s.7)*

“*Benim kronolojimi biliyor musun sen? “ (s.7)*

“*Hep yenildiğimi yazdın oysa zaferlerle dolu tarihimiz “(s.8)*

Bu sefer anlatıcı sorar :

“*Adın ne senin” (s.11)*

Sonra Süleyman'ın cevabı:

“*Süleyman Koç*

Tek dersten kaldım efendim”(s.11)

Yine anlatıcı tesellisi:

“*Boş ver Süleyman takma kafanı “ (s.12)*

Süleyman bu teselliye “*olur*” diye cevap verir. Ancak “*Lakin.../ Ha ./ Küçük bir mesele var:*” cümleleriyle başlayan; yeni evlenmiş, işsiz,

diplomasız bir kişinin çaresizliği ve derin bakışlarının ardında, okura ulaşmayan, anlatıcı tarafından teskin ve teselli cümlelerinden hareketle anlaşılan, isyan dolu konuşmaları üzerine bir başka gizli diyalog belirir. "hadi küfretme, küfretme. Bak ezan okunuyor."(s.12)

Bu diyaloglarda dikkat edilirse konuşma çizgileri yoktur. Bilinçaltındaki düşüncelerin sunulması ve iç konuşmalar arasında dikkatli bir okuma ile fark edilmektedir. Kutlu'nun olaylar karşısında insanı tanımak ve okura mesajını ulaştırmak için en kestirme yol olarak kullanmaya çalıştığı usul, anlatı kişilerinin kendi kendine yaptığı değerlendirmeleri öğrenmektir. Günlük şeklindeki roman ve hikâyelerde buna ait örnekleri görmek mümkünse de ilk kaynağından, aracısız ve üslupsuz bir şekilde olay kişinin içinden geçenleri kendi beyanıyla öğrenmek daha inandırıcı gelmektedir.

Kutlu, insanın çelişkilerini, itiraflarını, ihtiraslarını anlatı kişisine söyleterek anlatmak istediklerini seslendirmiş, gerçeği aracısız sunmuş olur. Okur önünde anlatı kişilerinin davranışlarının ve hayatının gerekçeleri, bahaneleri, kendince mazeretleri, tavizlerinin çıkış yolları bu iç monologlarda ortaya çıkar.

Hikâye kişileri yaptıkları yanlışları bilinç akışı ve iç monolog tekniğiyle itiraf ederler. Her itiraf okur için de uyarıcıdır. Olan biteni kendi hayatı ile mukayese eden okur, aslında yazarın söylemek istediklerini de sezmiş olur. Hikâye ve roman içinde bu tür anlatım dilin imkânlarını zorlar, sembol kullanma mecburiyetini doğurur.¹⁵ *Bu Böyledir* adlı hikâyede ve kitabın diğer hikâyelerinde lunapark bir sembol olarak okura sunulur. Aynı şekilde Erkek Sanat Mektebinde yapılan "üzerinde bir bankanın adı" olan "*tahta sıralar* (s.9), Hafız Yaşar'ın görünce "gülümsediği", bağlandığında bir yerlere bağlanılan "*kravat*"(s.31), muhtevayı zenginleştirmek amacıyla hikâyeye alınmış sembollerdir.

Bilinç akışı ve iç monolog tekniği anlatıcıya rahat hareket etme kabiliyeti sağlar. Bu tür uygulama sayesinde anlatma zamanından geriye doğru farklı dönem ve yıllardaki olay zamanlarına geçmek kolay olmaktadır. Anlatı kişinin kravat sembolü ile ilgili olarak sürdürdüğü iç monologdan sıyrılıp yaşanan gerçekliğe geçiş ve tekrar iç monolog ortamına dönüşü, *Süleyman'ın Seçimi* adlı hikâyede şu şekilde yer alıyor: "*O gün kravat takmıştım. Kimden almıştım bu kravata. Bilmem anam bulmuş bir yerlerde. Bizim evlerde yoktur böyle şeyler. Simdi sırası mı? Hay Allah... Kimindi peki? Lacivert üstüne kırmızı çizgili buruş buruş bir eski kravat. Kimindi o?*

- Zinnure

¹⁵Himmet Uç, *Ansiklopedik Roman Eleştiri Terimleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2006, s.442.

- *Efendim*

-*Benim bir kravatım vardı hatırlıyor musun? (s.30)*

Örnek parçada anlatma tekniği gereği yer alan monolog ve diyaloglardaki zaman değişikliği fark edilir. Bu teknikle anlatıcı, olay kişisini hızla memuriyete başladığı ilk günlere götürür, oradan hemen lunaparktaki akşam gezintisine getirir.

Monologların kişinin iç hesaplaşmasını ve itiraflarını ortaya çıkarmasından başka ironik bir söylem için de müsait bir teknik olduğu dikkati çeker. İnsanın zaaflarını ve çelişkilerini göstermek arzusundaki Kutlu için monologlar en müsait vasıta olmuştur. *Manifaturacı* adlı Hikayede Süleyman'ın dayısı Rafet'in işleri çoğaldıkça daha da dünyevileşmesi ironik bir dille şu şekilde anlatılır: "*Hatmeye de gidemedik... Mübarek cuma akşamı... Nasıl da içim geçivermiş... Efendim farkına varmıştır. Tüh... Sorar valla... Ne demeli... Çok yorulduk o gün... Onca mal, arabadan indir, paketini, sandığını aç, çeşidine göre ayır, fiyatını faturasını tut... Ohooo, raflara girinceye kadar... Kimin omzundan geçiyor bunca yük... yok canım olmayacak besbelli... İş iyice ağırlaştı...(s.45)*

Manifaturacı hikayesinde, anlatı kişisi Rafet'in menfaatler karşısındaki iç hesaplaşması, çelişkileri, faize meyledecek bir şaşkınlık içine düşmesi, namazdaki iş vesvesesi yine ironik bir dille ve aynı tekniklerle şöyle verilir: "*Borç isteyecek ...Başka neye gelir ki...Ne demeli ...Yok..Para nerde...Düpedüz yalan söyleyeceğiz...Namazı da fesat ettik...Yahu verelim, verelim de bizimki de can...Faizi boşuna icad etmemişler....Şimdi bu heriften faiz alsak suçlu biz mi olacağız...Tövbe, tövbe....Paran var mı arkadaş, derdin var...(s.51)* Bu tarz bir anlatma tekniğinde aktarmada belli bir sıralama disiplinine gerek olmadığı için aynı anda bir çok konuya girme imkanı bulunmaktadır.

Katılımcılar açısından bakınca bilinç akışı ve iç monolog tekniği anlatıya yeni katılımcıların girmesine de müsaittir. Anlatıcı iç konuşma ile aktarımı sürdürürken dikkatini çeken bir kişiyi ya da muhtevayı zenginleştirecek bir katılımcıyı olaya katmakta zorlanmaz. Kitabın sonundaki "*Son*" adlı hikayede mevcut anlatma zamanında gelinen noktada ortamın karmaşasını, karışıklığını, çelişkilerini, çaresizliğini, tam bir karakter bütünlüğü içinde sunma imkanı bulur. Bu hikayede bir sarhoş, ana muhtevaya uygun, üstelik diğer anlatı kişilerinin söyleyiş özelliğine benzer cümlelerle "yayvan yayvan" okura seslenir: "*Aptallığı bırakın....Çıkış mıkış yok...Birer şişe bulun kendinize....Benimki bitmiş....Yoksa verirdim birer yudum...Ya da.... Ya da.... Onlara karışın... Onlara (s.83)Görüldüğü gibi bu anlatım tarzında yeni katılımcılar hemen anlatıma girebilmekte ve baştan beri süren tekniklere uygun ifadeler kullanmaktadır.*

SONUÇ

Mustafa Kutlu, hikâyelerinde okuru düşünmeye zorlamak için, çağrışımlar gereği boş bırakılan alanları okuyucunun doldurmasını sağlar. Anlatı kişilerinin bilinçlerinden ve düşüncelerinden yararlanarak söylemek istediklerini onlar üzerinden söylemek amacıyla, bilinç akışı ve iç monolog tekniğinin imkânlarından yararlanır. Kutlu'nun hikâyelerindeki çok yönlü ve yoğun anlam bu yöntemin verdiği imkânla ve okur katkısıyla elde edilmiştir. Bu yöntemle yazar, anlatı kişileriyle okuru baş başa bıraktığı için, aracı bir aktarma ile daha inandırıcı bir anlatım imkânı bulur.

Hikâyelerin derinlerinde insanın iç dünyasının yansımaları vardır. Bir bütün olarak insanı iç dünyasındaki duygularıyla tanımak için, bilincini açmak, iç konuşmasını duymak yeterli olacaktır. Kutlu da insanı okura bu yönüyle sunmayı denemiştir. Mustafa Kutlu, kişilerin bilincinden geçenleri hikâyeye bütünlüğü içinde olduğu gibi okura göstererek; yorumlama, değerlendirme, karşılaştırma, maksadı sezme ve çözme işini okurun dünyasına teslim etmiştir. Okuru karşılaştırmalarla baş başa bırakarak zihinsel faaliyete yönlendirmesi, zaman itibarıyla geniş zaman dilimlerini okura sunması bakımından da bu yöntemlerin Kutlu'nun üslubu için uygun düştüğü görülmektedir.

Bilinç akışı ve iç monolog tekniğinde sanatçı anlatı kişileri üzerinden değişik düşünce ayrıntıları sunma imkânına sahiptir. Anlatı kişilerinin olaylar karşısında iç hesaplaşmalarında görülen esneklik kabiliyeti yazarın işini de kolaylaştırmaktadır. Bu imkân eserinde kalabalık şahıs kadrosuna olan ihtiyacı ortadan kaldırır. Yeni katılımcılar gerekirse kişilerin iç dünyasından yaşanan gerçekliğe dönmek için anlatıcının çevredeki bir nesne ya da kişiye dikkat etmesi ve ondan söz etmesi yeterli olmaktadır. Kutlu'nun hikâyelerinde şahıs kadrosunun azlığı bu yöntemin gereklerinden olarak düşünülmektedir.

İç konuşmanın tabiliği ve sadeliği hikâyelere de yansır. Cümle yapısı konuşma diline yakındır. Bu rahat söyleyiş anlatımdaki gerçeklik hissini artırır. Mantık silsilesi bozuk cümlelerde bilinç akımının gereği tercihli bir uygulama yapıldığı dikkati çeker.

Modern hikâyenin "bir etki yaratmak" düsturu Kutlu için geçerlidir. Kısa hacim içinde etkili bir söylem elde etmek için şiirselliği yakalamak gerekmektedir. Mustafa Kutlu dilin söyleyiş özelliklerinin zorlandığı bu yöntemlerde sembol kullanmanın gereğini görmüş, sembollere fazlaca yer verilen anlatımla birlikte; içinde çağrışımlar, imgeler barındıran bir söyleyişi tercih etmiştir. Kutlu bu seviyeyi bilinç akışı ve iç konuşmanın imkânlarıyla yakalar.

Okura çok yakın duran, okurla olay kişilerini aracısız buluşturan, anlatı kişilerinin değişik karakter özellikleri üzerinden mesajını iletmek isteyen, okurun hikâye anlatım sürecinde çaba harcamasını bekleyen, az sözle çok şey anlatma amacıyla, şiirsel bir anlatım sunan Mustafa Kutlu için iç monolog ve bilinç akışı teknikleri en isabetli anlatım yöntemi olmaktadır.

KAYNAKLAR

- AYTÜR, Ünal (2008), *Henry James ve Roman Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BALDIRAN, Galip (2002), *Alain Robbe-Grillet ve Yeni Roman*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- BOYNUKARA, Hasan (1997), *Modern Eleştiri Terimleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- KUTLU, Mustafa (2000), *Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Hece, Aylık Edebiyat Dergisi*, Yıl:4, Ekim – Kasım, S.46 – 47, Ankara.
- KUTLU, Mustafa (1991), *Bu Böyledir*, Dergah Yayınları II. Baskı, İstanbul.
- MORAN, Berna (2004), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları 4. Baskı İstanbul.
- POSPELOV, Gennadiy N. (1995).*Edebiyat Bilimi*, (Çeviren: Yılmaz Onay), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.
- TEKİN, Mehmet (2004), *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat 4. Baskı. İstanbul.
- Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı* (1994), Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara.
- TOSUN, Necip (2004), *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- UÇ, Himmet (2006), *Ansiklopedik Roman Eleştiri Terimleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.